

ЯКІСНА ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ З ПЕРЕРОБКИ СІЛЬГОСППРОДУКЦІЇ

Проведено аналіз та оцінено стан практики корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції. Застосування якісних індикаторів механізму корпоративного управління дало можливість здійснити інтегральну оцінку рівня корпоративного управління.

Постановка проблеми

У сучасних умовах належний механізм корпоративного управління в акціонерному товаристві сприяє ефективному залученню та використанню капіталу, чіткій підзвітності органів управління, підтримці довіри інвесторів (як іноземних, так і вітчизняних акціонерів), усуває корпоративні конфлікти між учасниками. Світовий досвід практикує дотримання стандартів корпоративної практики – якісних характеристик, якими повинні керуватися власники та менеджери при управлінні підприємством. Проте, використання всіх переваг корпоративного управління вітчизняними акціонерними товариствами практично неможливе, оскільки у багатьох випадках запропоновані методики передбачають оцінку фінансового стану діяльності акціонерного товариства – результату впливу механізму корпоративного управління. Отже, існує необхідність виявлення та окреслення якісних характеристик, зокрема, основних якісних індикаторів, що, з одного боку, відображали б дотримання стандартів корпоративної практики, а з іншого – тісно ув'язували якісний вплив корпоративного управління на кількісні показники функціонування акціонерного товариства.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Вагомий внесок у дослідження методик оцінки ефективності корпоративного управління зробили зарубіжні вчені А. Абрамов, А. Асаул, Р. Ентов, А. Радигін, В. Павлов та ін. Серед вітчизняних дослідників відомі напрацювання А. Воронкової, Г. Козаченко, Д. Леонова, О. Мишка, Т. Момот, С. Москвіна, В. Новак, Г. Назарової, Р. Сіржука, К. Шевченко. За різноплановості досліджень, пошук методики до якісної оцінки механізму корпоративного управління в акціонерних товариствах, що відображає процеси співпраці між учасниками та впливає на результати господарювання акціонерних товариств, є недостатньо вивченою [1–6; 8–12; 15–16].

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес якісної оцінки механізму корпоративного управління. Вивчення закономірностей організації системи корпоративного управління в акціонерних товариствах здійснено на основі методу аналізу та синтезу. Статистико-економічний метод застосовано для діагностики діяльності акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції, графічний прийом – для відображення стану механізму корпоративного управління за якісними індикаторами. Збір відомостей про стан корпоративного управління аналітичної бази дослідження опрацьовано за допомогою методу опитувань. Абстрактно-логічний метод застосовано для обґрунтування стану корпоративного управління та визначення напрямів подальшого розвитку акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції.

Результати досліджень

Якісна оцінка механізму корпоративного управління характеризується наявністю індикаторів, що характеризують використання акціонерними товариствами стандартів найкращої практики корпоративного управління. Наразі вони представлені Принципами корпоративного управління в Україні [13], Законом України "Про акціонерні товариства" [14], регуляторними актами та положеннями Державної комісії з цінних паперів й фондового ринку щодо розкриття регулярної та особливої інформації про діяльність товариств. Дослідження інформації про стан корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області проводилося у рамках оприлюдненої інформації на сайті державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, що надається емітентами. Основні показники стану корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції за 2008–2010 рр. подані у табл. 1.

Таблиця 1. Основні показники стану корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області (2008–2010 рр.)

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Відхилення 2010 р. до 2008 р., (+/-)
Кількість товариств, у яких проведено загальні збори акціонерів, од.	22	20	19	-3
- у т. ч. позачергових	0	6	1	1
Орган, який здійснював реєстрацію акціонерів для участі у загальних зборах акціонерів:				
- мандатна комісія, призначена правлінням;	16	15	13	-3
- правління;	6	5	4	-2
- незалежний реєстратор	5	6	8	-3
Кількість товариств, у яких створено ревізійну комісію, од.	26	25	25	-1
Кількість представників акціонерів, що володіють менше 10% у складі спостережної ради, %	20,00	20,00	18,00	-2,00
Частота проведення аудиторських перевірок акціонерних товариств незалежним аудитором, %				
- не проводилися взагалі або менше, ніж раз на рік;	8,00	4,00	4,00	-4,00
- раз на рік;	92,00	96,00	96,00	4,00
- частіше, ніж раз на рік	8,00	8,00	8,00	0,00
Кількість товариств, у яких ревізійна комісія здійснювала перевірку фінансово-господарської діяльності за попередній рік, %	81,00	78,00	76,00	-5,00
Товариство планує залучити інвестиції протягом наступних трьох років за рахунок кредитів банків, %	46,00	48,00	52,00	6,00
- інших джерел, в т.ч. випуск акцій	0,00	0,00	4,00	4,00
Кількість товариств, які мають власний кодекс (принципи, правила) корпоративного управління, од.	0	1	1	1

Джерело: розраховано за даними оприлюдненої інформації сайту www.smida.gov.ua (про стан корпоративного управління)

Кількість акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції, що розкрили інформацію про стан корпоративного управління становила 25, де вибірка за обсягами оприлюднення інформації склала 70% всіх переробних підприємств Житомирської області. Дослідження дозволило виявити загальні закономірності щодо оприлюднення інформації, а саме: 1) прихильності товариств до використання норм корпоративного управління, 2) організації діяльності наглядової ради та виконавчого органу, 3) забезпечення прав акціонерів, 4) порядку розкриття інформації та прозорості діяльності товариств.

Прихильність товариств з переробки сільгосппродукції до норм корпоративного управління була така. Станом на 2010 р. реальні зміни в напрямі забезпечення норм корпоративного управління для ефективного управління здійснили 3,7% акціонерних товариств через розроблення та запровадження власних Кодексів корпоративного управління. Більше 7% товариств планували удосконалити власну практику корпоративного управління за допомогою отримання послуг консультування у цій сфері, проте не передбачають програм навчання членів наглядових рад.

Слід зазначити, що якісна оцінка механізму корпоративного управління здійснювалася за такими напрямками:

- 1) стан ознайомлення респондентів з корпоративним управлінням в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції;
- 2) наявність внутрішніх регламентних положень;
- 3) функції, виконання яких покладено на наглядову раду;
- 4) вимоги до членів у наглядову раду, що викладені у внутрішніх документах товариств;
- 5) основні функції, що здійснює виконавчий орган в акціонерних товариствах;
- 6) функції загальних зборів акціонерів, що прописані у внутрішніх документах акціонерних товариств;
- 7) стан розкриття інформації.

1) Анкетне опитування, проведене нами за період 2008–2010 рр., 247 респондентами якого були члени виконавчого органу, наглядової ради, внутрішні акціонери – працівники трудового колективу, (вибірка становила більше 80% досліджуваних підприємств Житомирської області) дозволило виявити відхилення щодо оприлюдненої інформації. Переважна кількість респондентів не дала обґрунтованої відповіді щодо значення корпоративного управління в діяльності товариства та відмітила про відсутність використання у практиці господарювання положень запровадження Кодексів корпоративного управління або інших стандартів. Так, 96% респондентів зазначили, що володіння акцією – це володіння частиною підприємства, 68% – володіння акцією – спроможність управляти підприємством; 63% – дотримувалися норм корпоративної культури; 60% – використовували елементи системи корпоративного управління; 50% – були обізнаними у стратегічному розвитку підприємства; 47% – ознайомленими з Принципами корпоративного управління в Україні; 35% – обізнаними у ефективності корпоративного управління щодо сприяння у розвитку акціонерного товариства; 30% – акція є джерелом отримання додаткового доходу; 13% – оголошували про випадки "корпоративних конфліктів"; 4% – прийняли або мали в наявності Кодекс корпоративного управління. Отже, поінформованість учасників корпоративного управління, що не відносяться до менеджменту товариств, про переваги механізму

корпоративного управління, за допомогою якого повинно здійснюватися управління акціонерним товариством є достатньо низькою, про що зазначило більше третини респондентів. Основними недоліками щодо перешкоджання обізнаності у сфері корпоративного управління були недостатність інформації щодо корпоративного управління, неефективність законодавства щодо забезпечення механізмів взаємодії між учасниками з приводу розподілу власності та забезпечення її ефективного управління, практична відсутність витрат на покращення стану корпоративного управління, недостатність кваліфікованих спеціалістів з корпоративного управління у складі менеджменту.

2) Значним недоліком у практиці корпоративного управління акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції є значна відсутність запроваджених внутрішніх регламентуючих положень. Частка товариств, що здійснювала свою діяльність на основі норм статуту, становила майже чверть підприємств з переробки сільгосппродукції. Найбільш розповсюдженими внутрішніми документами у відповідності до вимог найкращої практики є положення про наглядову раду та загальні збори акціонерів. Статистика засвідчила, що 76 % акціонерних товариств мали Положення про наглядову раду; 64 % – Положення про загальні збори акціонерів та Положення про ревізійну комісію; 60 % – Положення про виконавчий орган; 56 % – Положення про посадових осіб товариства; 48 % – Положення про порядок розподілу прибутку; 44 % – Положення про акції товариства та 8 % – інші внутрішні положення. Таким чином, Положення про наглядову раду є найбільш розповсюдженим серед інших регламентних положень. Достатньо рідко зустрічалися Положення про інформацію в акціонерному товаристві або його інформаційну політику, фонди, порядок розподілу прибутку та інші. Регламентування діяльності загальних зборів, що часто зазначалося у положеннях статуту, в повній мірі не забезпечувало права акціонерів щодо управління.

Анкетне опитування дало можливість виявити закономірності щодо організації системи корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції: у складі органів управління у 96 % була наявність наглядової ради з визначеною компетенцією у статуті та розширеною у внутрішньому положенні про орган управління, кількість внутрішніх положень в цілому не перевищувала чотири, кількість менеджерів у 75 % становила в середньому 5–7 осіб, у 12 % випадків 9–11 осіб, у 3% – 15 осіб. Законцентрованість власності в руках менеджерів становила близько 75 %, у 12 % товариств менеджмент не володів пакетом акцій товариства до 5 %.

3) Наглядова рада повинна відігравати визначальну роль при забезпеченні механізму корпоративного управління щодо дотримання прав акціонерів, контролю діяльності правління, інформаційної політики та балансування інтересів інших корпоративних учасників, пов'язаних із господарською діяльністю акціонерного товариства, а отже, основною ціллю діяльності органу

має бути стратегічне управління. Проведене дослідження дало можливість виявити недоліки у системі компетенції та делегованих повноважень наглядової ради акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції Житомирської області. Так, у 56 % підприємств у внутрішніх положеннях було визначено розмір винагороди для голови та членів виконавчого органу; у 52 % – приймалися рішення про притягнення до майнової відповідальності членів виконавчого органу; 32 % – затверджували договори, щодо яких існував конфлікт інтересів та затверджували зовнішнього аудитора; 24 % підприємств затверджували плани діяльності (бізнес-плани) та визначали основні напрями діяльності (стратегії); у 16 % випадках – було визначено розмір винагороди для голови та членів наглядового ради, обирався та був відкликаний голова наглядового органу; 8 % – обиралися та були відкликаними голова і члени виконавчого органу, затверджувався річний фінансовий звіт (баланс, бюджет), у 4 % – приймалися рішення про викуп, реалізацію та розміщення акцій, про додатковий випуск акцій, обрання голови та членів ревізійної комісії.

Результати досліджень дали можливість стверджувати, що більша частина роботи наглядової ради була направлена не на стратегічне управління, а на корегування оплати праці голови та членів правління, притягнення їх до відповідальності. Тільки чверть підприємств зазначила про визначення наглядовою радою стратегічних напрямів розвитку. У кожному третьому товаристві наглядова рада займалася затвердженням фінансових звітів й бюджетів, обранням й відкликанням голови та членів виконавчого органу, у кожному шостому товаристві – приймала рішення про додатковий випуск акцій, викуп, реалізацію та розміщення власних акцій, а також щодо обрання голови та членів ревізійної комісії.

Визначення розміру винагороди для голови та членів наглядової ради законодавством закріплено за акціонерами. Також порушувалися правила затвердження аудиторів та визначення кола питань, що відносяться до виключної компетенції: обрання та відкликання голови виконавчого органу, визначення основних напрямів діяльності тощо. Таким чином, делеговані повноваження загальними зборами є невідповідними щодо законодавчих вимог виключної компетенції наглядової ради та загальних зборів.

Порушувалися законодавчі вимоги щодо кількісного складу наглядової ради: 16 % товариств мали посадових осіб, що відповідає вимогам Закону України "Про акціонерні товариства", 72 % підприємств мали у складі наглядової ради 3 посадові особи, 8 % – 2 посадові особи та 4 % – 4 посадові особи. Таким чином, тільки у п'яти з кожних шести акціонерних товариств наглядова рада здійснювала свої повноваження формально.

Найбільш розповсюдженими категоріями менеджерів у якісному складі наглядової ради є представники акціонерів, що володіють більше 10 % акцій, частка представників юридичних осіб та акціонерів, що працюють в товаристві – становила по 44 % відповідно, представників держави – 4 %.

Належна практика корпоративного управління передбачає наявність незалежних членів наглядової ради. Їх присутність відмічена у 48,2 % товариств, проте вимога щодо їх кількості (не менше 3 осіб, чи хоча б 25 % від чисельності наглядової ради) повністю не виконувалася. Середнє співвідношення у складі наглядової ради незалежних директорів до інших 1:4, тобто структура наглядової ради в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області, що була представлена у вибірці, не відповідала вимогам законодавства.

За даними анкетного опитування частка товариств, до складу наглядової ради яких входили міноритарні акціонери, становила 66,7 %. Слід відмітити, що із розміром товариств кількість таких представників не зростає, а отже, інтереси міноритарних акціонерів лишаються недотриманими.

Організація навчання новообраних членів наглядової ради проводилася неорганізовано. Тільки 12 % товариств ознайомили нових членів зі справами та внутрішніми документами на засіданнях наглядової ради, 92 % – провели самостійне ознайомлення зі змістом внутрішніх документів акціонерного товариства новообраних членів.

Організація діяльності наглядової ради неможлива без створення мінімальної кількості комітетів: стратегічного планування, аудиторського, з питань призначень та винагород, інвестиційного та інших, що передбачені найкращою практикою. Тільки 8 % товариств мали такі комітети. Середня кількість засідань на рік протягом 2008–2010 рр. становила 4,8 рази, що, в цілому, відповідало вимогам законодавства, проте 8 % товариств за три роки не проводили жодних засідань, 36 % – проводили засідання 4 рази на рік, 32 % товариств – проводили засідання від 1 до 3 разів, чверть товариств проводила засідання від 5, 10 і більше разів за останні три роки.

4) Важливими факторами для здійснення роботи наглядової ради є особисті якості директорів. Основні характеристики, що оприлюднюються акціонерними товариствами і які прописуються у внутрішніх документах до членів у наглядову раду, були такими: у 48 % товариств були відсутні будь-які вимоги; 44 % – прописали особисті якості (чесність й відповідальність) та конфлікт інтересів; 40 % – висунули вимоги до галузевих знань та досвіду роботи; 36 % – до знань у сфері фінансів та менеджменту; 8 % – інші вимоги.

Найбільш важливою вимогою, поряд із відповідальністю, є досвід роботи. Організація оплати праці у 80 % товариств не передбачала виплати винагород членам наглядової ради, а у 8 % – ця винагорода була фіксованою. Можна припустити, що ці дані замовчуються, що також суперечить нормам корпоративного управління. Необхідно запроваджувати прозорі системи винагород з боку акціонерів, які зможуть забезпечити залучення кваліфікованих спеціалістів та покращити роботу наглядової ради щодо недопущення нарахування винагород самими членами, що було виявлено у 16% акціонерних товариств.

Важливу роль у забезпеченні поінформованості товариств щодо сучасної

практики корпоративного управління та дотримання вимог законодавства, найкращої практики має відігравати корпоративний секретар. У 92 % товариств така посада була відсутня. У ПАТ "Житомирський маслозавод" та ПАТ "Молочник" в обов'язки корпоративного секретаря входить організація взаємодії з акціонерами та допомога у співпраці наглядової ради з іншими органами управління акціонерними товариствами.

5) Головним у структурі поточного управління ресурсами та досягненні поставлених задач, що визначили акціонери, є виконавчий орган. Колегіальний склад виконавчого органу був присутній у 72 % товариств, а у 28 % – виконавчий орган був одноосібним або у особі директора чи генерального директора. Кількісний склад виконавчого органу лежить у прямій залежності від кількості акціонерів: малі товариства з переробки сільгосппродукції з чисельністю до 50 працівників мали переважно одноосібний виконавчий орган. Ефективність роботи виконавчого органу залежить від регулярності засідань, але не менше одного разу на тиждень. У середньому засідання відбувалися один раз (або рідше) на місяць. Виконання функцій, що належать до повноважень виконавчого органу, визначені статутом або внутрішніми документами товариства, були такі: 32 % – прийняття рішень до притягнення до майнової відповідальності членів виконавчого органу; 24 % – обрання голови та членів ревізійної комісії; 16 % – обрання та відкликання членів наглядової ради; 12 % – затвердження договорів, щодо яких існує конфлікт інтересів та визначення основних напрямів діяльності (стратегії); 8 % – визначення розміру винагороди для голови та членів наглядової ради; 4% – затвердження зовнішнього аудитора, планів діяльності (бізнес-планів), прийняття рішень про додатковий випуск акцій. Вважаємо, що виконавчий орган виконував суперечливі корпоративному управлінню функції, а саме: визначав основні напрями діяльності, визначав розмір винагород для голови та членів наглядової ради, їх обрання та відкликання з посад, обрання голови ревізійної комісії, прийняття рішень щодо притягнення до майнової відповідальності членів виконавчого органу.

Відповідно до переліку оприлюдненої інформації щодо функцій виконавчого органу видно, що до основних повноважень не було винесено інформацію про схвалення виробничих планів підприємства, річних бюджетів, контроль за проведенням внутрішнього аудиту тощо. Таким чином, виконавчі органи акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції у повноваженнях виходили за межі компетенції, що передбачена законодавством України, перевищували повноваження у частині, яка віднесена до компетенції загальних зборів щодо прийняття рішень про додатковий випуск акцій, обрання голови та членів ревізійної комісії, визначення основних напрямів діяльності та наглядової ради щодо затвердження зовнішнього аудитора, бізнес-планів тощо. Слід зазначити, що 74% товариств мали обмеження повноважень виконавчого органу, передбачені внутрішніми документами або статутом.

б) Права акціонерів реалізуються за допомогою оповіщення щодо скликання та процедури проведення загальних зборів. 84 % акціонерних товариств дотримувалися вимог оповіщення про загальні збори акціонерів та друкували про це у пресі, 4 % – розміщували таку інформацію на власній інтернет-сторінці та інших засобах електронного зв'язку, 3 % товариств включали додаткові пункти до порядку денного на загальних зборах акціонерів, тим самим порушуючи законодавство. Оприлюднення інформації щодо місця проведення зборів акціонерів не висвітлювалося, проте, у 80 % збори проводилися на території підприємства (для малих та середніх за розміром товариств). Загальні збори скликалися один раз на рік та надавали можливість акціонерам корегувати проблеми щодо управління акціонерним товариством з менеджерами, приймати важливі для підприємства стратегічні питання. Функції загальних зборів акціонерів, що прописані у внутрішніх документах акціонерних товариств, були такими: у 96 % акціонерних товариств – обрання та відкликання голови наглядової ради, членів виконавчого органу, затвердження річного фінансового звіту або балансу (або бюджету), прийняття рішень про викуп, реалізацію та розміщення акцій, про додатковий випуск акцій; 92 % – обрання та відкликання голови виконавчого органу; 88 % – затвердження договорів, щодо яких існує конфлікт інтересів та затвердження зовнішнього аудитора; 68 % – обрання та відкликання членів наглядової ради; 60 % – обрання голови та членів ревізійної комісії; 40 % – визначення основних напрямів діяльності (стратегії); 36 % – затвердження планів діяльності (бізнес-планів); 32 % – визначення розміру винагороди для голови та членів наглядової ради; 20 % – визначення розміру винагороди для голови та членів виконавчого органу; 12 % – прийняття рішень про притягнення до майнової відповідальності членів виконавчого органу.

Більше третини товариств з переробки сільгосппродукції здійснювали повноваження, що передбачені компетенцією наглядової ради, а саме: затвердження бізнес – планів – 36 % товариств, договорів, щодо яких є конфлікт інтересів – 88 % товариств, обрання та відкликання голови наглядової ради тощо. Таким чином, оперативні справи не підлягали затвердженню, що, в цілому, знизило ділову підприємств з переробки сільгосппродукції. Окремі повноваження слід було делегувати наглядовій раді – розроблення та затвердження винагород членам правління, їх обрання та відкликання з посад.

Результати досліджень показали, що в більшості випадків загальні збори здійснювали свою безпосередню компетенцію щодо обрання та відкликання членів наглядової ради та їх повноважень у 68 % товариств, прийняття рішень про викуп та розміщення власних акцій, додатковий випуск акцій у 96 % товариств, затвердження зовнішнього аудитора у 88 % товариств. Голосування у 72 % товариств здійснювалось за допомогою підняття карток, 28 % – підняттям рук. У 52 % товариств підрахунок голосів було проведено мандатною комісією, 32 % – незалежним реєстратором, 16 % – виконавчим органом, у 4 % – іншими

представниками (акціонерами, що в сукупності володіють 10 % акцій) тощо.

Розкриття інформації про результати загальних зборів акціонерів згідно із законодавством передбачалося проводити після закінчення зборів або протягом 10 днів після їх проведення. 28 % товариств оголошували результати зборів після їх закінчення, 80 % – надавали протоколи для ознайомлення безпосередньо в акціонерному товаристві, 60 % – на запит акціонерів. Інформацію про результати зборів, що розміщується на власній інтернет-сторінці та у пресі, 4 % товариств не намагалися оприлюднювати.

Близько 96 % акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції Житомирської області провели у 2011 р. загальні збори акціонерів за підсумками господарської діяльності 2010 р. 4 % товариств не змогли досягнути рівня кворуму, а отже, збори було перенесено. Позачергові збори, що було скликано за останніх три роки, провели 28 % товариств, де основними питаннями були додатковий випуск акцій та внесення змін до статуту – 16 %, обрання та відкликання членів наглядової ради – 8 %, делегування додаткових повноважень наглядовій раді – 4 % товариств. Основним ініціатором скликання позачергових зборів була наглядова рада акціонерного товариства.

Частка акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції, що виплачувала дивіденди, становила 7 % (2 товариства з 28 досліджених), і виплачувалася великими підприємствами, які стабільно працювали не менше 5 років. Залежності між розміром чистого прибутку та формуванням фондів дивідендів таких підприємств виявлено не було, зазвичай, використовувався метод нарахування дивідендів за залишковим принципом.

7) Розкриття інформації про діяльність акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції є вкрай низьким. Менше 6 % товариств мали внутрішні положення про порядок розкриття та оприлюднення інформації або про інформаційну політику. Інформація про структуру власності та кількість акціонерів взагалі не оприлюднювалася. Мало місце розкриття інформації щодо володіння 10 % та більше статутного капіталу, проте із переліку посадових осіб органів управління в 52 % товариств існувала для ознайомлення в межах підприємства.

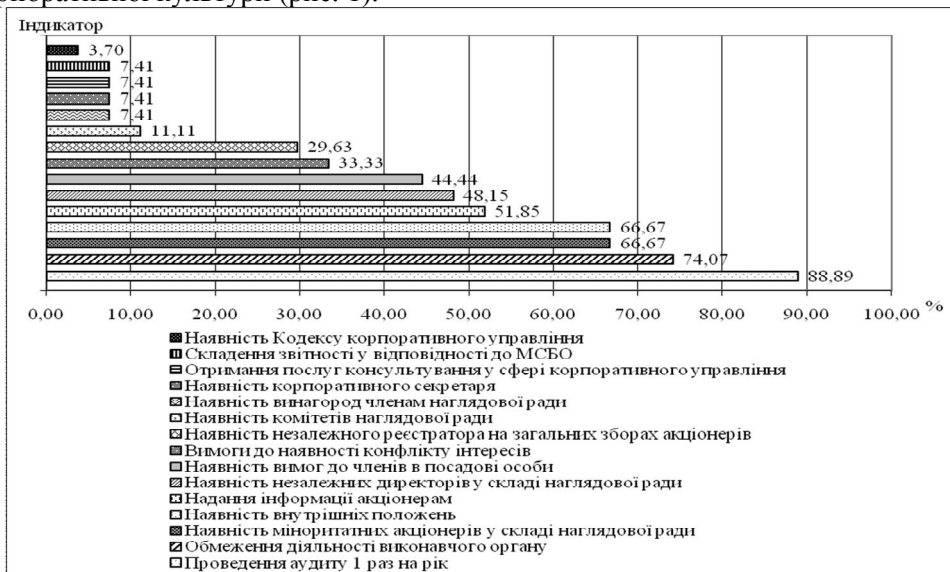
Тільки 92 % акціонерних товариств розкривали інформацію щодо фінансової звітності, 84 % товариств друкували її у пресі. 76 % інформації щодо складу та структури органів управління друкувалося у пресі. Статут та внутрішні документи надавалися на запит у 80 % товариств. Розмір винагороди посадових осіб розголошувався у чверті товариств на загальних зборах акціонерів та 40 % – при наданні для ознайомлення безпосередньо в акціонерному товаристві.

Частіше всього інформація розповсюджувалася через загальні збори акціонерів. Також важливе місце займало безпосереднє ознайомлення з нею в акціонерному товаристві, на третьому місці – надання копій документів за запитом акціонерів, на четвертому – публікація у пресі, на п'ятому – інформування через власну інтернет-сторінку товариства.

Через достатність інформаційного забезпечення в акціонерному товаристві

здійснюються ефективні функції аудиту та контролю, що мають на меті забезпечити оперативне управління та довіру акціонерів. Для цього необхідно створювати комітети у складі наглядової ради з аудиту, створити та визначити компетенцію ревізійної комісії, здійснювати перевірки незалежним зовнішнім аудитором та контрольно-ревізійною службою. Більше половини акціонерних товариств здійснювали внутрішній та зовнішній контроль складення фінансової звітності. Всі підприємства вибірки поводити аудит, щорічно у 88 % товариствах, проте 18 % підприємств не надали такої інформації для оприлюднення. Проведене дослідження показало, що у товариствах порушувався порядок затвердження зовнішнього аудитора, що відноситься до виключної компетенції загальних зборів акціонерів, третина підприємств віднесла це повноваження до компетенції наглядової ради, 4 % – виконавчого органу, що, відповідно, викликало сумніви щодо якості аудиторських перевірок.

Перелік якісних індикаторів, що характеризують механізм корпоративного управління, є довільним, проте серед всіх найбільший попит у потенційних інвесторів викликають ті, що пов'язані із організацією діяльності наглядової ради, порядком проведення загальних зборів із зазначеними процедурами скликання, голосування та оприлюднення інформації, ступеня розвитку корпоративної культури (рис. 1).

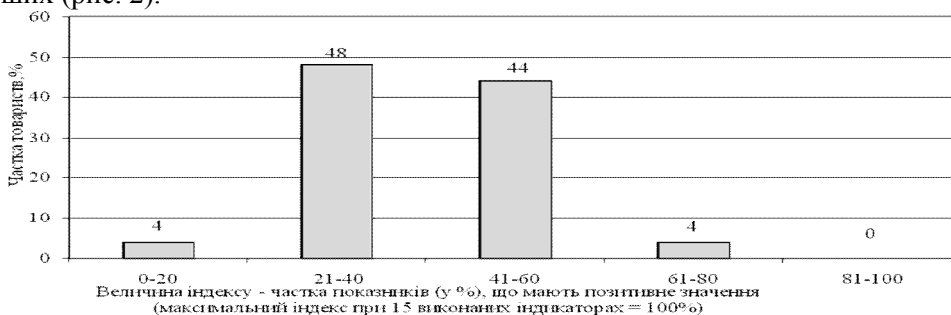
Рис. 1. Індикатори якісної оцінки механізму корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області, 2010 р.

Джерело: власні дослідження

У більшості випадків внутрішній контроль в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції здійснювався ревізійною комісією за власною вимогою, оскільки тільки 8 % товариств створили комітет з аудиту в складі наглядової ради, де жоден не очолювався незалежним директором. Як правило, їх очолювали крупні акціонери зі складу наглядової ради. У складі ревізійних комісій не було виявлено перехресного виконання повноважень посадовими особами з інших органів управління. Частіше всього – це представники акціонерів та співробітників товариств. Внутрішній контроль, що проводять за допомогою незалежного аудитора, у переважній кількості товариств за три роки змінено не було.

Міжнародні стандарти фінансової звітності, що є вимогою найкращої практики корпоративного управління, були лише запроваджені у 7 % товариств, в основному, для підкріплення власної репутації та перспектив залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів, головним джерелом яких на сучасному етапі розвитку акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції є кредити банків.

Для інтегральної якісної оцінки механізму корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області використаємо 15 показників для побудови простого індексу корпоративного управління. Максимальна кількість очок в індексі 15. Для оцінки якості корпоративного управління мають місце всі запропоновані індикатори, оскільки вони мають однакове значення для покращення стану корпоративного управління та унеможливають використання одних індикаторів за рахунок інших (рис. 2).

Рис. 2. Індекс корпоративного управління в акціонерних товариствах з переробки сільгосппродукції Житомирської області, 2010 р.

Джерело: власні дослідження.

Досліджувана вибірка акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції становила 25 підприємств, що оприлюднили свою інформацію про стан корпоративного управління. Значення індексу вважається приймати за позитивне, якщо товариство набрало 7 та більше позитивних відповідей щодо наявності індикаторів практики корпоративного управління. Якщо кількість

відповідей 6 й менше – індекс та стан практики корпоративного управління, яку він характеризує, вважається негативним. Таким чином, проведені розрахунки показали, що приблизно половина акціонерних товариств мали середній та поганий рівень корпоративного управління. Тільки у 4 % підприємств він був позитивним. 4 % акціонерних товариств мали вкрай низький рівень корпоративного управління. Дотримання стандартів найкращої практики є на низькому рівні, що обумовлює високу недовіру акціонерів до діяльності менеджменту. Концентрація власності в руках менеджерів сприяє укриттю корпоративних конфліктів з приводу управління та розподілу чистого прибутку. Рівень корпоративної культури щодо дотримання стандартів найкращої практики для акціонерних товариств з переробки сільгосппродукції є низьким.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Питання, пов'язані з розкриттям інформації, і сьогодні залишаються актуальними. У більшості випадків зводяться до автоматичного голосування за висунуті питання на загальних зборах, низьким ступенем довіри на голосування менеджерам, слабким розкриттям стратегічних та інвестиційних планів, укриттям реальних прибутків через обмежене оприлюднення фінансової звітності й інших даних про товариство. Низький рівень корпоративного управління спричиняє негативні фінансові результати господарської діяльності акціонерних товариств. Практика показала, що механізм узгодження корпоративних інтересів у сфері переробки сільгосппродукції практично відсутній. В умовах ринку не вдалося поєднати економічні інтереси сільськогосподарських виробників та інших корпоративних суб'єктів через залучення у володіння й управління переробними акціонерними товариствами. Забезпечення якісних відносин у механізмі корпоративного управління принесе користь і інтересам держави, і інтересам акціонерних товариств, оскільки очікування інвесторів у підвищенні рівня корпоративного управління служить реальним об'єктивним фактором залучення інвестицій, особливо іноземних. Подальші дослідження та розробка методичних підходів до якісної оцінки механізму корпоративного управління є необхідними, оскільки сприятимуть прозорості відносин між учасниками й дозволять оцінювати вплив власності та управління на економічний розвиток акціонерних товариств.

Література

-
1. Внешние механизмы корпоративного управления: некоторые прикладные проблемы / А.Д. Радыгин, Р.М. Энтов, А.Е. Абрамов [и др.] // Науч. труды. – № 104Р; Ин-т экономики переход. периода. – М.: ИЭПП, 2007. – 301 с.
  2. Внутренние механизмы корпоративного управления: некоторые прикладные проблемы: отчет по первому этапу исследований (2006/2007 гг.) / [А.Д. Радыгин, Р.М. Энтов, А.Е. Абрамов и др.]; под ред. А.Д. Радыгина. –

М.: Ін-т економіки переход. періода, 2007. – 176 с.

3. Воронкова А.Э. Система факторов, определяющих состояние корпоративного управления в акционерном обществе / А.Э. Воронкова, Э.Н. Корнев // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 3. – С. 158–169.

4. Козаченко Г.В. Корпоративне управління: підруч. для вузів / Г.В. Козаченко, А.Е. Воронкова. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.

5. Леонов Д. Индекс корпоративного управління в Україні: методологічні засади обчислення / Д. Леонов, М. Юрса, М. Бурмака // Ринок цінних паперів України. – К., 2007. – №№ 7–8. – С. 37–50.

6. Менеджмент корпорации и корпоративное управление / А.Н. Асаул, В.И. Павлов, Ф.И. Бескиерь, О.А. Мышко – СПб.: Гуманистика, 2006. – 328 с.

7. Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління (збірник принципів й кодексів) [Електронний ресурс] / Міжнародна фінансова корпорація: проект "Корпоративний розвиток в Україні". – Режим доступу: <http://www.kstil.com.ua/files/documents/CG.pdf>

8. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження; моногр. / Т.В. Момот– Харків: ХНАМГ, 2006. – 380 с.

9. Мороз О.В. Соціально-економічні аспекти ефективності корпоративного управління: моногр. / О.В.Мороз, Н.П. Карачина. – Вінниця: Універсум, 2005. – 176 с.

10. Москвін С. Индикатори корпоративного управління / С. Москвін // Акціонерне товариство. – 2003 р. – № 5–6. – С. 59–63.

11. Назарова Г.В. Система міжнародних стандартів корпоративного управління / Г. В. Назарова // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 65–67.

12. Новак В.О. Якість корпоративного управління як необхідний компонент стратегічного розвитку компанії [Електронний ресурс] / В.О. Новак, Ю.Г. Симоненко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-3/NovakSimonenko_308.htm

13. Принципи корпоративного управління України // Цінні папери України. – 2003. – № 29. – С. 1–16.

14. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 верес. 2008 р. № 514-VI // Урядовий кур'єр. – 2008. – 29 жовт.

15. Сіржук Р. Дослідження практики корпоративного управління / Р. Сіржук // Цінні папери України. – 2004. – № 27. – С. 13.

16. Шевченко К. Качество корпоративного управления – важный критерий для инвестора [Електронний ресурс] / К. Шевченко. – Режим доступа: <http://www.credit-rating.ua/ru/events/conference/11180/>.
